

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32782/ryuv.v3.2022.23>**Р. С. Савченко***orcid.org/0000-0003-1399-3454**аспірант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Академії праці, соціальних відносин і туризму***О. С. Ховпун***orcid.org/0000-0002-5753-966X**доктор юридичних наук,
професор кафедри права і соціальної роботи
Ізмаїльського державного гуманітарного інституту*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСТРАДИЦІЙНОГО АРЕШТУ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. На державу, яка вирішує питання щодо екстрадиційного арешту покладається відповідальність за життя особи яка буде передана іншій державі. Відповідно, питання застосування екстрадиції, вимагає прискіпливого та сумлінного ставлення до кожного запиту, щоб забезпечити одночасно дотримання прав і свобод особи та невідворотність покарання за скоєний злочин.

Стаття присвячена узагальненню судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо порушення законних прав та свобод осіб, які підлягають екстрадиції. В рамках дослідження тематики екстрадиційного арешту опрацьовані рішення Європейського суду з прав людини: справа «Солдатенко проти України», справа «Сааді проти Італії», справа «Коктиш проти України», справа «Шиксайтов проти Словаччини», справа «Хачатуров проти Вірменії». Основна позиція суду, яка простежується в рішеннях: недопущення порушення Конвенції про захист прав та основоположних свобод в частині ст. 2 «Право на життя» та ст. 3 «Заборона катувань».

Метою статті є аналіз процедури екстрадиції в контексті невід’ємних прав потенційних засуджених на життя, справедливий суд та фундаментальних свобод від нелюдського поводження та катування. Особлива увага приділена рішенням ЄСПЛ в частині дотримання прав та свобод людини під час екстрадиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання передачі особи (екстрадиції) іншій країні приділялась увага наукових та практичних працівників. При цьому, низка питань потребує більш детального розгляду з метою узагальнення судової практики та формування рекомендацій з вирішення наявних проблем. Серед науковців, які досліджували питання процедури передачі особи (екстрадиції) слід віднести: Грищук Г.М., Фоміна Т.Г., Черноус Ю.М., Бойко І.І., Комарницька О., Фрідман-Козаченко М.М., Татаров О.Ю., Максимів Л.В., Нестеренко С.С.,

Кулик М.Й., Пшенічнова З.І. та інші, але низка питань потребує додаткового уточнення.

Виклад основного матеріалу. Україна, ратифікувавши Європейську конвенцію про видачу правопорушників (надалі – Конвенція), зобов’язалася видавати іншим державам-учасницям Конвенції, з урахуванням всіх положень та умов, всіх осіб які переслідуються компетентними органами запитуючої сторони за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою [1]. Разом з положенням Конвенції, кожна держава-учасниця повинна неухильно дотримуватися основоположних приписів Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Науковці дійшли висновку, що на сьогодні інститут екстрадиції є надзвичайно затребуваним для виконання завдань кримінального провадження, зокрема забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини [2, с. 423]. Як форма міжнародної співпраці держав в боротьбі зі злочинністю, при дотриманні всіх необхідних умов, екстрадиція – ефективний механізм протидії ухиленню від покарання за вчинені правопорушення на міжнародному рівні. Перебування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України не позбавляє можливості притягти таку особу до кримінальної відповідальності за скоєне (у разі, якщо підписаний договір про співпрацю між державами).

Маланчук П.М. визначає, що видача особи (екстрадиція) – це складний процес, що складається з послідовно здійснюваних процесуальних дій, пов’язаних з підготовкою до екстрадиції, безпосередньо самим фактом видачі та її наслідками [3, с. 86]. Кожний процес, повинен бути проведений з дотриманням основоположних принципів: вер-

ховенства права, засад законності, рівності перед законом і судом, засад поваги до людської гідності, забезпечення прав на свободу та особисту недоторканність, забезпечення доведеності вини, заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, забезпечення права на захист, доступ до правосуддя та інші.

Процедура екстрадиції дійсно носить складний характер її проведення в форматі організаційної процедури: підготовка документів, їх направлення для погодження, відправлення документів з погодженням адресату, здійснення перекладу документів.

Фоміна Т.Г. вважає, що практика застосування екстрадиційного арешту в Україні потребує вдосконалення, зокрема необхідно звернути увагу на те, що формується практика ЄСПЛ щодо порушень Україною Конвенції про захист прав і основоположних свобод, а саме: ст. 3. «Заборона катувань», ст. 5. «Право на свободу та особисту недоторканність», ст. 6. «Право на справедливий суд» [4, с. 215]. Ми погоджуємось з приводу того, що національне законодавство потребує вдосконалення з урахуванням рішень ЄСПЛ.

Бойко І.І. зазначає, що під час екстрадиції часто виникає обумовлена необхідність законного обмеження осіб у правах і свободах шляхом застосування кримінального процесуального примусу, проте варто пам'ятати, що застосовувати зазначений захід необхідно з урахуванням загально-визнаних міжнародних стандартів та принципів кримінального провадження у галузі прав людини [5, с. 135].

На думку Комарницької О., прокурор як ключовий суб'єкт процесу екстрадиції, повинен спрямовувати свою діяльність на всебічне утвердження верховенства закону, зміцнення прав і свобод особи, видача якої запитується, та водночас ефективно організувати процес екстрадиції для досягнення кінцевої мети – фактичної передачі особи уповноваженому органу іноземної держави [6, с. 21].

Як бачимо, органи прокуратури України, виконуючи функцію безпосередньої видачі особи, зобов'язані здійснювати прокурорський нагляд за дотриманням прав осіб та законністю рішень, які приймаються уповноваженими органами під час процедури екстрадиції.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) визначає, що прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора (ч. 1 ст. 36) [7].

Пшенічнова З.І. та Севастьянова А.Ю. вважають, що під час процедури екстрадиції необхідно

дотримуватися наступних принципів: 1) невидача власних громадян; 2) взаємність; 3) подвійної підсудності; 4) невідворотності покарання; 5) мінімального строку покарання; 6) конкретності; 7) неможливості притягнення до відповідальності двічі за один і той самий злочин [8, с. 639].

Кулик М.Й. зазначає, що при вирішенні питання про застосування екстрадиції необхідно враховувати такі фактори: 1) законність затримання з метою екстрадиції; 2) гарантування безпеки у разі передачі особи іншій країні; 3) гарантування справедливого судового розгляду у разі екстрадиції; 4) ефективність національних засобів захисту [9, с. 198].

Підтримуємо думки вище зазначених науковців та вважаємо, що не менш важливим фактором при вирішенні застосування екстрадиції, є питання стану здоров'я особи яка підлягає передачі іншій країні.

Запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців (ч. 1 ст. 573 КПК) [7].

У справі «Хачатуров проти Вірменії» позивач С. Хачатуров оскаржив рішення про екстрадицію, аргументувавши тим, що зазначений захід та його перевезення могло скласти ризик для його здоров'я, оскільки мавсерйозні проблеми через інсульт. Тож чоловік посилався на ст. 2 Право на життя, ст. 3 Заборона нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, ст. 18 Застереження щодо застосування обмежень прав, ст. 34 Право на індивідуальне звернення та ст. 38 Змагальний розгляд справи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд погодився, що у випадку екстрадиції заявника в іншу країну без належної оцінки його стану здоров'я органами влади, матиме місце порушення статті 3 Конвенції [10].

Враховуючи практику ЄСПЛ, вважаємо, що необхідно також звертати увагу на недопущення жорстокого поводження з особою, яка підлягає екстрадиції, іншою державою. Незалежно від того, чи є держава що запитує, учасницею Конвенції, чи ні, саме на державу яка вирішує питання про застосування екстрадиції, покладається відповідальність тоді, коли є вагомі підстави вважати, що заявник ризикує стати жертвою жорстокого поводження.

У справі «Солдатенко проти України» Європейський Суд взяв до уваги численні повідомлення про тортури, побиття і застосування сили до підозрюваних зі сторони правоохоронних органів, в тому числі щодо тих, хто потребував медичної допомоги, а також про нелюдські умови утри-

мання в пенітенціарних установах, включаючи погане харчування та відсутність належної медичної допомоги [11].

Європейський суд розглядаючи справу «Сааді проти Італії» взяв до уваги декілька незалежних повідомлень про катування в Тунісі та той факт, що заінтересована особа була заочно притягнута до відповідальності військовим судом Тунісу за злочини, пов'язані з тероризмом [12].

ЄСПЛ у справі «Коктиш проти України» зазначив, що під час розгляду питання про видачу особи, компетентний орган має визначити, чи не призведе видача до порушення ст. 2, ст. 3, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [13]. Варто також виділити, що тримання під вартою, пов'язане з екстрадицією, повинне обґрунтовано вважатися необхідним.

У справі «Шиксайтов проти Словаччини» Європейський Суд зазначив, що рішення повинне бути прийняте добросовісно з урахуванням наведених підстав, а також те, що тримання під вартою не повинно бути занадто тривалим. Зокрема, тримання під вартою, пов'язане з екстрадицією, повинне обґрунтовано вважатися необхідним [14].

Висновки. Аналізуючи практику ЄСПЛ можна дійти висновку, що розглядаючи справи щодо порушення прав під час процедури екстрадиції, Європейський Суд найчастіше перевіряє порушення ст. 2 «Право на життя» та ст. 3 «Заборона катування» Конвенції про захист прав та основоположних свобод. Не так часто, але зустрічають також ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя», ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного заходу». При вирішенні питання про екстрадицію, доцільно враховувати наступні ризики: 1. Стан здоров'я особи; 2. Можливість стати жертвою жорстокого поводження; 4. Несправедливий судовий розгляд іншою країною; 5. Невідповідність рішення критерію добросовісності.

Досліджені наступні рішення Європейського суду з прав людини: справа «Солдатенко проти України» (тортури, побиття, застосування сили, нелюдські умови утримання, погане харчування, відсутність належної медичної допомоги), справа «Сааді проти Італії» (заочне притягнення до відповідальності), справа «Коктиш проти України» (питання чи не призведе видача особи до порушення Конвенції), справа «Шиксайтов проти Словаччини» (тримання під вартою не повинно бути занадто тривалим), справа «Хачатуров проти Вірме-

нії» (оцінка стану здоров'я органами влади з метою недопущення порушення положень Конвенції).

Література

1. Європейська конвенція про видачу правопорушників : від 13.12.1957 р. № 995_033 : станом на 20 верес. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text (дата звернення: 28.09.2022).
2. Фрідман-Козаченко М. М. Актуальні питання здійснення екстрадиції в Україні / М. М. Фрідман-Козаченко, Т. П. Бичок. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №3. С. 420–423.
3. Маланчук П. М. Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру. *Правові горизонти*. 2017. № 3. С. 86–91.
4. Фоміна Т. Г. Екстрадиційний арешт: правова регламентація та практика застосування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5. С. 213–216.
5. Бойко І. І. Інститут екстрадиції: правове регулювання, допустимість застосування примусу, тенденції розвитку. *Науковий вісник УжНУ Серія: Право*. 2017. № 44. С. 131–135.
6. Комарницька О. Проблеми здійснення процесуальної діяльності прокурора під час екстрадиції. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 19–26.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 10 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 28.09.2022).
8. Пшенічнова З. І., Севастьянова А.Ю. Екстрадиція: деякі аспекти теорії і практики. *Молодий вчений*. 2018. №5. С. 638–640.
9. Жулик М. Й. Дотримання прав особи, видача (екстрадиція) якої запитується, з урахуванням практики європейського суду з прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1. С. 198–206.
10. ЄСПЛ: При екстрадиції особи слід враховувати стан її здоров'я. *Юридична газета. Онлайн* : веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/espl-pri-ekstradiciji-osobi-slid-vrahovuvati-stand-yiyi-zdorovya.html> (дата звернення: 28.09.2022).
11. Справа «Солдатенко проти України» (Заява N 2440/07). *Відомості Верховної ради України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_504#Text (дата звернення: 28.09.2022).
12. Справа «Сааді (Saadi) против Італії» *Відомості Верховної ради України* : веб-сайт. URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/529348df4.pdf> (дата звернення: 28.09.2022).
13. Справа «Коктиш проти України» (Заява № 43707/07). *Відомості Верховної ради України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_872#Text.
14. Особливості тримання під вартою в рамках екстрадиції: практика ЄСПЛ. *Юридична газета. Онлайн* : веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/osoblivosti-trimannya-pid-vartoy-u-ramkah-ekstradiciji-praktika-espl.html> (дата звернення: 28.09.2022).

Анотація

Савченко Р. С. Особливості екстрадиційного арешту: практика Європейського суду з прав людини. – Стаття.

У науковій статті проаналізовані справи Європейського суду з прав людини щодо порушення законних прав та свобод осіб, які підлягають екстрадиції. Дослідженням практики застосування екстрадиційного арешту займалися такі науковці як Гришук Г.М., Фоміна Т.Г., Черноус Ю.М., Бойко І.І., Комарницька О., Фрідман-Козаченко М. М., Татаров О.Ю., Максимів Л.В., Нестеренко С.С., Кулик М.Й., Пшенічнова З.І., які стверджують, що вказане питання потребує більш детального вивчення з метою розроблення необхідних рекомендацій щодо процедури проведення екстрадиційного арешту.

На державу, яка вирішує питання про застосування екстрадиції, покладається відповідальність тоді, коли є вагомі підстави вважати, що заявник ризикує стати жертвою жорстокого поводження, тому застосовуючи практику Європейського суду з прав людини, необхідно враховувати недопущення жорстокого поводження з особою, яка підлягає екстрадиції, іншою державою.

Справи про порушення прав під час процедури екстрадиції, Європейський Суд найчастіше перевіряє порушення ст. 2 «Право на життя» та ст. 3 «Заборона катування» Конвенції про захист прав та основоположних свобод. Не так часто, але зустрічають також ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» ст. 6 «Право на справедливий суд», ст. 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя», ст. 13 «Право на ефективний засіб юридичного заходу». Встановлено, що при вирішенні питання про екстрадицію, доцільно враховувати наступні ризики: стан здоров'я особи; можливість стати жертвою жорстокого поводження; несправедливий судовий розгляд іншою країною; невідповідність рішення критерію добросовісності. Зазначені ризики слід враховувати перед початком процедури екстрадиції особи.

Ключові слова: видача затриманої особи, права особи, судова практика, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, міжнародне співробітництво.

Summary

Savchenko R. S. Peculiarities of extradition arrest: practice of the European Court of Human Rights. – Article.

The scientific article analyzes the cases of the European Court of Human Rights regarding violations of the legal rights and freedoms of persons subject to extradition. Such scientists as G.M. Hryshchuk, T.G. Fomina, Yu.M. Chornous, I.I. Boyko, O. Komarnytska, M.M. Fridman-Kosachenko, O.Yu. Tatarov were engaged in researching the practice of extradition arrest, Maksimiv L.V., Nesterenko S.S., Kulyk M.Y., Pshenichnova Z.I., who claim that the specified issue requires a more detailed study in order to develop the necessary recommendations regarding the extradition arrest procedure.

The state that decides on the application of extradition is responsible when there are good reasons to believe that the applicant is at risk of becoming a victim of ill-treatment, so when applying the practice of the European Court of Human Rights, it is necessary to take into account the prevention of ill-treatment of a person subject to extradition by another the state

In cases of violation of rights during the extradition procedure, the European Court most often checks the violation of Art. 2 «Right to life» and Art. 3 «Prohibition of torture» of the Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms. Not so often, but they also meet Art. 5 «Right to freedom and personal integrity» Art. 6 «Right to a fair trial», Art. 8 «Right to respect for private and family life», Art. 13 «The right to an effective remedy». It has been established that when deciding the issue of extradition, it is advisable to take into account the following risks: the state of health of the person; the possibility of becoming a victim of ill-treatment; unfair trial by another country; non-compliance of the decision with the criterion of good faith. These risks should be taken into account before starting the extradition procedure.

Key words: extradition of a detained person, individual rights, judicial practice, the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, international cooperation.